

Afbeelding van Almelo uit ca. 1565 door Jacobus van Deventer

Projectplan

Stadspoorten van Almelo

Archeologie en immaterieel erfgoed zichtbaar en toegankelijk maken door visualisering van de twee voormalige Stadspoorten in de historische binnenstad van Almelo

Aanvrager:

Historische Kring Stad en Ambt Almelo

Contactpersoon: Dhr. drs. T.N.J. van Rijmenam

theo@vanrijmenam.nl

Versie: 12-04-2021

Inhoudsopgave

Inhoud

1. Doel van het project/samenvatting	3
2. Aanvrager	5
3. Toelichting op project.....	6
4. Tijdsplanning.....	8
5. Toekomstig beheer en vergunningen	9
6. Begroting en dekkingsplan	10
7. Marketing- en communicatieplan	11

1. Doel van het project/samenvatting

Almelo heeft een rijk verleden. Veel rijker dan menigeeen beseft en daarmee is er sprake een onontgonnen potentieel gebied om inwoners en bezoekers (winkelend publiek, toeristen en anderen) bewust te maken van dit verleden. De Stichting Historische Kring Stad en Ambt Almelo rekent het tot haar taak om dat verleden vast te leggen, te beschermen en tot leven te brengen in de huidige tijd. Dit plan heeft betrekking op het visualiseren van de twee voormalige stadspoorten in de Grotestraat in Almelo om hiermee archeologie zichtbaar en toegankelijk te maken voor de inwoners, bedrijven en bezoekers van de binnenstad van Almelo. Tegelijkertijd is het de bedoeling dat het project, via verhalen (storytelling) en andere moderne communicatie middelen bijdraagt “aan het levend houden van immaterieel erfgoed”.

Hiermee leveren wij een bijdrage aan de vele initiatieven van private en van publieke partijen om Almelo aantrekkelijker te maken voor zijn inwoners en bezoekers.

Almelo beschikte in de middeleeuwen over twee stadspoorten en het voorliggende plan heeft betrekking op beide poorten in de Grotestraat.

De visualisatie van de zuidelijke stadspoort kan gerealiseerd worden in 2021, omdat ingrepen in de fysieke ruimte hier gemakkelijker zijn ten opzichte van de locatie van de noordelijke stadspoort. Dit laatste heeft te maken met het voornemen tot sloop/herbouw van enkele aangrenzende panden in de Grotestraat Noord, alsmede met een mogelijke herinrichting/reconstructie van het gebied ter plaatse. Op basis van de huidige inzichten is de visualisatie van de noordelijke poort in 2022 mogelijk.

De voormalige zuidelijke stadspoort geeft, in samenhang met de noordelijke poort, mede de begrenzing aan van de stedelijk structuur, zoals deze op de kaart van Jacobus van Deventer, uit ca. 1565 (voorzijde projectplan) is aangegeven.

Het jaar 2020 is o.m. benut om een plan/schetsontwerp tot visualisering van de twee voormalige stadspoorten te laten opstellen door het bureau Poelmans Reesink uit Arnhem, het draagvlak te organiseren bij de gemeente Almelo, Waterschap Vechtstromen, andere belanghebbenden en betrokken pandeigenaren.

Op dit moment zijn er financiële toezeggingen binnen van de gemeente Almelo, van het Prins Bernhard Cultuurfonds, van het Rabofonds Noord en West Twent. Andere aanvragen lopen nog (zie verder bij begroting en dekkingsplan).

De wijze van het zichtbaar maken c.q. terugbrengen van voormalige stadspoorten kan op vele wijzen plaatsvinden en is mede afhankelijk van vragen als: is restauratie/herstel überhaupt mogelijk, wat is de historisch context van de poorten, welke mogelijkheden bieden de actuele locaties en de financiële ruimte voor het project.

Onderstaand worden een 2-tal voorbeelden getoond van visualisatie in Leuven (daar gaat het in totaal om 11 stadspoorten) en in de gemeente Bronkhorst.

Afb. 1. Voorbeeld visualisatie stadspoort in Leuven

Afb. 2. Visualisatie stadspoorten gemeente Bronkhorst

2. Aanvrager

Op 15 januari 1999 is de huidige Stichting Historische Kring Stad en Ambt Almelo bij notariële akte opgericht uit een fusie van de bestaande historische kring met het Almelosch Genootschap van de Oudheidkunde.

De stichting is zeer actief en heeft tot doel “het bevorderen van de kennis over de historie van de gemeente Almelo in de meest ruime zin” en “het beschermen van zaken en objecten met een grote cultuurhistorische waarde”.

De stichting maakt deel uit van het Platform Cultureel Erfgoed Almelo (15 organisaties) die gezamenlijk tot doel hebben om mede de gemeentelijke erfgoednota “Zichtbaar verleden” de komende jaren tot uitvoering te brengen. Het platform ondersteunt ook dit project.

De stichting staat geregistreerd bij de KvK (nummer 41031148) en heeft ook de culturele ANBI status verkregen (fiscaal nummer 801570852).

3. Toelichting op project

De stad Almelo heeft in het verleden twee stadspoorten in de Grotestraat gekend:

1. de noordelijke “Eschpoort” ter hoogte van de Götte/Hagengracht;
2. de zuidelijke “Nijstadspoort” ter hoogte van de Schuttenstraat, voorheen de Schuttenbeek /de Hagenborch.

In het kader van het project is een integrale visie c.q. ontwerp gemaakt over hoe deze stadspoorten op een eigentijdse wijze gevisualiseerd kunnen worden. Voor deze visievorming is het noodzakelijk de twee stadspoorten in ogenschouw te nemen, zodat de beide stadspoorten vanuit eenzelfde kader gerealiseerd kunnen worden.

Het plan heeft betrekking op het visualiseren van de twee voormalige stadspoorten: het beoogd resultaat is dat het publiek dat door de historische Grotestraat (de belangrijkste winkelstraat van de binnenstad) komt (fietsend en wandelend) door middel van een duidelijk herkenbare enscenering in de publieke ruimte kennis neemt van de voormalige stadspoorten. Dit zal ondersteund worden met informatie in meerdere vormen die duidelijk maakt wat de betekenis was van deze poorten in de middeleeuwen was en om duidelijk te maken dat de omvang van de gemeente Almelo zich voornamelijk beperkte tot een gesloten bebouwing (noord- en zuidzijde van de hoofdstraat), die zich bevond tussen de omringende grachten met ten oosten Huize Almelo en ten westen het Sint Catharinaklooster, gesticht in 1407. Met dit project en de bijbehorende informatievoorziening is ook bedoeld om bij te dragen aan het levend houden van het immateriële erfgoed in Almelo.

Historische context van de stadspoorten in het algemeen en in Almelo.

In de middeleeuwen werden steden beschermd door stadsmuren, stadspoorten, moerassen, water, of een combinatie daarvan. Zij gaven zowel veiligheid, als status aan een stad en zijn inwoners.

Stadspoorten, als onderdeel daarvan, waren nodig om toegang naar en vertrek uit de stad mogelijk te maken, maar ook om dat te voorkomen in de avond en nacht en bij onheil.

Almelo kent een lange geschiedenis met water als een belangrijk gegeven en uitgangspunt, juist ook in deze tijd. Huize Almelo wordt al in 1236 genoemd. Rond ca. 1420 verwerft Almelo stadsrechten en de stad kende in de middeleeuwen twee stadspoorten in de Grotestraat (de zgn. lange noord- en zuidas) en de locatie van beide poorten is nauwkeurig aangegeven op een kaart uit 1545 van de beroemde cartograaf Jacobus van Deventer.

In Almelo waren in de middeleeuwen geen stadsmuren aanwezig omdat de stad (of beter gezegd het stadje, met in 1570 ca. 800 inwoners) omringd was door stadsgrachten en doorsneden door enkele riviertjes. In een boek van Cor Trompetter (historicus) uit 2006 “Leven aan de rand van de Republiek” wordt het leven in “Stad en gericht Almelo 1580-1700” uitgebreid beschreven en daarin komen ook de beide stadspoorten voor (blz.9) aan de orde.

De vraag hoe lang beide poorten aanwezig zijn geweest en daarmee een fysiek onderdeel van de Grotestraat kan helaas niet beantwoord worden. Wat wel bekend is, is dat op een plattegrond van de Stad Almelo uit 1817 op de hiervoor genoemde locaties alleen twee bruggen aanwezig zijn.

Overigens zijn in de 19^e eeuw in veel steden in Nederland de stadsmuren en stadspoorten verdwenen. Niet alleen omdat de verdedigende/militaire functie kwam te vervallen door de introductie van andere wapens, maar ook vanwege de groei van de bevolking was er behoefte aan stadsuitbreiding. De muren en ook watersystemen als grachten werden als een knellend korset ervaren.

Wat is de relevantie anno 2021 om stadspoorten in Almelo weer zichtbaar te maken?

In veel steden – en daarmee ook in Almelo – is er in toenemende mate aandacht voor de historie. De sloop van veel oude(re) gebouwen, het dichtgooien van watergangen/grachten is voorbij en op meerdere plaatsen worden wegen/straten versmald, verkeersluw gemaakt, of zelfs gesloten voor autoverkeer en wordt het water weer teruggebracht in binnensteden. Dit laatste is ook in Almelo aan de orde en is zichtbaar geworden op het vernieuwde marktplein, waar de haven op een weliswaar beperkte schaal is teruggebracht.

De hernieuwde aandacht voor erfgoed heeft in januari 2018 geleid tot de vaststelling door de gemeenteraad van de nota “Zichtbaar verleden” met als thema’s benutten, beschermen en beleven. Juist dit laatste thema kan worden gezien als belangrijke drager voor dit project(plan).

Het terugbrengen, in de vorm van een eigentijdse visualisatie, van de twee stadspoorten met de nodige communicatie/verhalen (o.m. met gebruikmaking van het hiervoor genoemde boek van Cor Trompetter) heeft in essentie 2 doelen:

1. het zichtbaar en toegankelijk maken van de archeologie van de (binnen)stad van Almelo;
2. het belang van het levend houden van immaterieel erfgoed. Dit kan door opname van fysieke elementen in de poort zoals het aanbrengen van verlichting en het plaatsen van een klok (met een functie voor de avond (bij zonsondergang) en voor de morgen (bij zonsopgang). Dit was een vast gebruik in de middeleeuwen, maar als traditie ook nog levend in verschillende Nederlandse steden (nadere informatie hierover op Wikipedia). Andere vormen in dit verband zijn bijvoorbeeld het gebruik van animaties en toepassing van QR codes bij wandelroutes.

De aandacht voor het verleden kent overigens niet alleen cultureel historisch belang. Het wordt ook steeds meer erkend dat hierdoor de (binnen)stad extra kansen krijgt om zich beter te profileren richting bezoekers in brede zin.

Het project Stadspoorten heeft dit, als aanvulling op andere monumenten, watergangen en het nog steeds bestaande Huize Almelo met zijn grafelijke familie, nadrukkelijk in zich.

Verwacht mag worden dat het zeer zeker impact zal hebben omdat de twee gevisualiseerde stadspoorten aantrekkelijke eyecatchers zullen zijn.

Een nadere verdieping van het waarom van de visualisatie van de stadspoorten en hoe dit project gezien moet worden in een bredere context is onderdeel van het, in opdracht van de gemeente Almelo, in 2020 opgestelde schetsontwerp van het bureau Poelmans Reesink uit Arnhem (bijlage bij de aanvraag). Leidende principes daarbij zijn water en groen in de binnenstad.

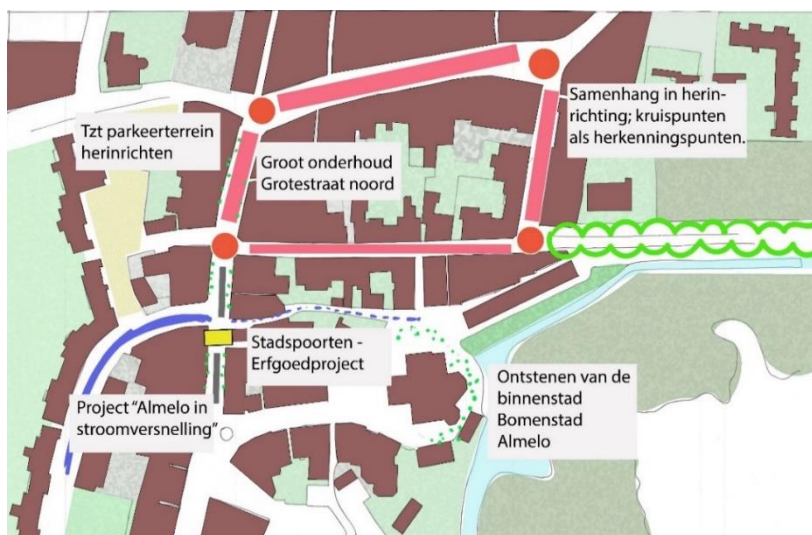
Dit ontwerp is zeer enthousiast ontvangen, zowel door gemeente (ambtelijk en bestuurlijk) als door andere partners, zoals het Waterschap Vechtstromen. Op dit moment is het bureau bezig met het toewerken naar een definitief ontwerp (gereed eind Q1 van 2021) dat de basis moet vormen voor het bestek ten behoeve van de aanbesteding.

4. Tijdsplanning

De realisatie van het project staat gepland voor de periode 2021-2022 en dat moet op basis van een eerste serieuze inschatting haalbaar zijn. De gemeente Almelo, als eigenaar en beheerder van de publieke ruimte, is zeer bereid hieraan mee werken en de reacties van betrokken 8 pandeigenaren waren zeer positief.

Toelichting op planning 2021-2022:

- De realisatie van de visualisatie van de noordelijke stadspoort is deels afhankelijk van de door Gemeente Almelo geplande reconstructie/onderhoud van de Grotestraat Noord en van geplande nieuwbouw van 2 panden in 2022. Dit biedt interessante kansen om de visualisatie van de noordelijke stadspoort hierin mee te nemen. De gemeente Almelo heeft aangegeven dit te willen faciliteren. In onderstaande afbeelding is de noordelijke stadspoort (geel gemarkeerd) afgezet tegen de beoogde ontwikkelingen in het gebied. Realisatie in 2022 is daarmee een reëel uitgangspunt.

Afb. 3. Situering noordelijke stadspoort in beoogde herontwikkeling

- De realisatie van de visualisatie van de zuidelijke stadspoort wordt niet beïnvloed door geplande werkzaamheden in de openbare ruimte. Dit deelproject kan sneller gerealiseerd worden, zeker in 2021. Onderstaande afbeelding geeft de globale locatie van de zuidelijke stadspoort weer (kruising Grotestraat/Schuttenstraat). De exacte locatie wordt in het onderzoek bepaald.

Afb 4.
Zuidelijke stadspoort

5. Toekomstig beheer en vergunningen

Voor het project stadspoorten gelden de reguliere vergunningen bij aanpassingen in het straatbeeld. De gemeente als eigenaar en beheerder van de publieke ruimte is hiervoor verantwoordelijk. De gemeente heeft aangegeven dat het beheer van de visualisaties zal worden opgenomen in de reguliere beheersplannen. Hiermee is het onderhoud voor de lange termijn gewaarborgd.

6. Begroting en dekkingsplan

Begroting en dekkingsplan project Stadspoorten		alle bedragen incl. BTW	
Kosten			
1.	Kosten realisatie twee visualisaties		
	a. ontwerp/detaillering	2.000	
	b. materiële realisatie	80.000	(per poort 40.000)
	c. informatiedragers/plaquette	2.000	
	d. QR-code/website	<u>1.000</u>	
	Totaal kosten	85.000	
Dekking			Status
1.	Provincie Overijssel, Verhaal van Overijssel 2.0	26.500	toegezegd 18-03-2021
2.	Archeologie bijdrage Gemeente Almelo	25.400	toegezegd 03-12-2020
3.	Prins Bernhard Cultuurfonds	10.000	toegezegd 16-12-2020
4.	RABO-fonds Noord en West Twente	5.000	toegezegd 11-12-2020
5.	Ten Cate Stichting tot behoud van het Erfgoed	5.000	Toegezegd 17-05-2021
6.	Andere organisaties w.o. Historische Kring S/A	<u>13.100</u>	Aanvraag 2 ^e /3 ^e kw. 2021
	Totaal dekking	85.000	

7. Marketing- en communicatieplan

Ten aanzien van marketing en communicatie kan er een onderscheid worden gemaakt in de planfase en de realisatiefase. Belangrijk uitgangspunt is focus op de identiteit van de (binnen)stad die de afgelopen jaren steeds belangrijker is geworden (bouwsteen uit de Stadsvisie Cultuur 2016 -2020 van de gemeente Almelo).

De eigentijdse visualisatie van de beide stadspoorten kan als een fysiek kenmerkend element met betrekking de archeologie/identiteit van de binnenstad Almelo worden gezien en kan tevens ook dienen als drager voor verhalen, waarmee betekenis wordt gegeven aan het levend houden van het immaterieel erfgoed. In de uitvoering van beide thema's (activiteiten) is verbinding daartussen van groot belang.

Planfase.

In de planfase is/wordt het project besproken en gecommuniceerd richting de gemeente Almelo de bezoekers/inwoners van de stad, andere erfgoedorganisaties, Almelo Promotie en nadrukkelijk ook de (8) eigenaren van de panden in de directe omgeving van de geplande stadspoorten.

Draagvlak is essentieel zeker in deze fase. Ook zal contact worden gezocht met partijen die een bijdrage kunnen leveren in het verder vormgeven van het belang van het immateriële erfgoed ten aanzien van stadspoorten. Daarbij kan het gaan om verhalen over de historie en betekenis de stadspoorten in het algemeen en van Almelo in het bijzonder. Dus wat was bijvoorbeeld de impact ervan op het dagelijks leven en in bijzondere omstandigheden?

Realisatiefase.

De informatie over de realisatie en betekenis van de stadspoorten wordt aangehaakt bij de marketing en communicatie van Almelo Promotie, de gemeente Almelo en partijen als het stadsmuseum Almelo. Samen met meerdere betrokken partijen zal een concreet marketing- en communicatieplan worden opgesteld. Daarbij zijn meerdere doelgroepen te onderscheiden: inwoners van de binnenstad en van Almelo, bezoekers en toeristen uit de regio en daar buiten. Met moderne middelen, waaronder het gebruik van social media, animaties en storytelling, zal het verhaal zichtbaar en toegankelijk voor het publiek worden gemaakt. Verder zullen de websites van de Historische Kring Stad en Ambt Almelo , van het Platform Cultureel Erfgoed Almelo en van almelo.erfgoedopdekaart.nl (samenwerking met het Stadsmuseum) van groot belang zijn. Daarnaast zal het ook benaderbaar zijn via QR-codes die worden aangebracht bij de visualisaties.

De beide stadspoorten zullen door Almelo Promotie ook worden opgenomen in de erfgoedroutes en deze organisatie zal, zoals hiervoor aangegeven, een belangrijke ondersteunende rol vervullen. Juist in het licht van het levend houden van het immateriële erfgoed van de stad zal het marketing- en communicatieplan de nodige aandacht vragen. Het project Stadspoorten Almelo biedt daartoe de nodige kansen en die mogen/zullen niet gemist worden.